LUIS H. DAAL: dichter bij de gratie Gods

= door Henry Habibe =

In 1963 maakte ik kennis met Luis Henrique Daal. Ik studeerde toen in Nijmegen en had in mijn contacten met Jules de Palm veel over hem gehoord. Ik vond dat een bezoek aan de man, die zo wetenschappelijk met het Papiamentu bezig was, min of meer imperatief was geworden. Daal was bovendien hispanist en had al een aantal prachtige reisbeschrijvingen op zijn naam staan (*Viajar y escribir: Estampas Españolas, Viajar y escribir: Palabras íntimas*). Hij woonde toen al dertien jaar in Spanje. In die tijd droeg hij nog een hoed, hetgeen hem een deftig voorkomen gaf. Wij spraken voornamelijk over het Papiamentu. Hij had juist een moeizame strijd achter de rug: het Papiamentu een uniforme spelling te bezorgen. De zaak fascineerde mij. Ik was er nog maar weinig van op de hoogte. Daal sprak over de commissie "Fo'i Hopi Un Só", die hij op Curaçao had voorgezeten. Hij was namelijk in 1960 enige maanden op Curaçao geweest en had verschillende schrijvers, dichters en onderwijsmensen bijeengeroepen om zitting te nemen in een spellingscommissie, die de naam "Fo'i Hopi un só" kreeg (uit vele [spellingen] slechts één). Hij ondervond daarbij veel tegenwerking van de toenmalige Minister van Onderwijs: van de 33 personen bleven er slechts negen over. Ik hoor hem nog zeggen:"Ik heb het Rapport hierover zelf naar alle betrokken instanties gebracht!". Later verwees hij vaak naar het feit dat dit Rapport ("Fo'i hopi un só") geruisloos in een van de vele laden bij de overheid was verdwenen.

De zaak zat hem kennelijk dwars. Daarvan getuigden zijn woorden toen men zelfs in 1975 nog niet tot een officiële spelling van het Papiamentu was geraakt:"De hele zaak heeft niets meer te maken met wetenschappelijke problemen. Iedere wetenschapsman, of het nu een linguïst is uit China of uit Afrika, zou met de combinatie Römer-Maduro-Daal binnen een minimum van tijd een verantwoorde eenheidsspelling kunnen presenteren".

Wat Daal in dat jaar, behalve de spellingskwestie, ook op Curaçao heeft gedaan staat geregistreerd in een getuigenis van de "Toastmasters Club Curaçao":"Mr. Daal joined our Club in May 1960 and by using his talents for speech, his eloquency and his great general education, he managed against strong competition to become Toastmaster-of-the-year-1960".

Het poëtisch werk (in Pa-piamentu), dat hij jaren daarna het licht zou doen zien, is praktisch allemaal in dat ene jaar geconcipieerd.

Hij scheen geen haast met de publicatie ervan te hebben. Toen hij in Spanje terug was, werd hij tot lector aan de Universiteit van Madrid benoemd, waar hij colleges gaf in Neerlandistiek en Cultuurgeschiedenis van Nederland en België. Zijn journalistieke werk zette hij evenwel niet opzij. Hij ging daarmee door en was tevens tolkvertaler voor de Spaanse ministeries en Nederlandse ambassade. In die tijd bleef hij continu artikelen schrijven voor bepaalde Curaçaose week- en dagbladen (o.a. over goed gebruik van het Papiamentu). Die werden gepubliceerd in *La Cruz en La Union*.

BIJ CANOA

Mijn bewondering voor Luis Daal was groot. Hij beantwoorde mijn brieven altijd trouw. Hij gaf weleens commentaar op mijn pennevruchten. Het leek mij een goede gedachte om hem eens uit te nodigen voor de Studentenvereniging in Nijmegen ,"Canoa". Hij zou voor de Antilliaanse studenten kunnen spreken. En wel in hun moedertaal! Door bepaalde omstandigheden echter moest hij het publiek in het Nederlands toespreken; er zouden immers ook mensen uitgenodigd worden die het Papiamentu niet machtig waren. Hier zijn eigen woorden: "Onnodig te zeggen dat ik geen bezwaar heb in het Papiamento het woord te voeren, zelfs als zou dit moeten voor een bijzonder klein gehoor. Van de andere kant wil ik jullie graag ter wille zijn en in het Nederlands spreken indien jullie van plan zijn niet-Papiamentosprekenden uit te nodigen".

In 1964 informeerde Daal ons in Nijmegen dan ook over de vele kwaliteiten die het Papiamentu heeft. Hij noemde de verschillende werken die in het Papiamentu bestonden, maar die voor onze generatie totaal onbekend waren. Daal beschouwde deze "ontmoeting" met de studenten van essentieel belang. Daarover zei hij:"Lo mi kjer a mira e konferensha akí no solamente bira un korjente di un banda di sala, esta esun di mi, pa otro, esta kaminda bosonan lo ta sintá, sino, tambe, un interkambjo di idea, di krítika, di pregunta...."

Toen een groep studenten in Nederland bezig was met de oprichting van een nieuw studentenblad (daarvóór bestond "Kakiña"), stelde ik Daal ervan op de hoogte. Zijn reactie was: "Mi ta kontentu di mira ku boso a disidí di **hasi** algu boso mes i no sinta man den skochi warda otro hende hasi kos pa boso...". Dat heeft hij later bij verschillende gelegenheden gedaan. Hij straalde steeds een stimulerende kracht uit.

Vandorp - Eddine n.v.

Net even....... iets beter

De volgende bestsellers zijn binnen:

* **Martin Cruz Smith** - *Stallion Gate*
* **John Saul** - *The dragon's Flame*
* **Martha Grimes** - *Hotel Paradise*
* **Martin Cruz Smith** - *Gorky Park*
* **William Bernhardt** - *Cruel Justice*

Komt u even langs?

Aan die groep ("Kambio") nam ik zelf geen deel, maar toen ik in 1967 bezig was met het oprichten van een ander tijdschrift liet Daal niet na mij te verzekeren dat hij iets zou schrijven. Uit een van zijn brieven uit die tijd lees ik dat ik toen zelfs "gespeeld" heb met de naam "Canoa" als titel voor dat blad. De naam van het tijdschrift werd echter "Watapana".

Het is duidelijk dat de morele steun, die ik indertijd van Luis Daal ondervond, ertoe geleid heeft dat ik dat tijdschrift heb opgericht. Het contact met hem en de inspiratie die van hem uitging moet mij wel in die richting gestuwd hebben. Later, toen Daal van Madrid naar Den Haag verhuisde (1968), zagen wij elkaar vaker. De correspondentie werd minder, omdat wij sindsdien de gesprekken telefonisch voerden of elkaar opzochten.

KOSECHA DI MALOA

Mijn bewondering voor Daal bleef groeien, met name voor zijn dichterschap. In *Watapana* besprak ik zijn eerste bundel *Kosecha di maloa*. Ik noemde hem toen "de mysticus onder de Antilliaanse dichters" en vergeleek hem met de Vlaamse dichter Guido Gezelle (1). Dit deed ik niet zonder meer. Daal behoorde tot de geestelijke stroming van de "Vrijmetselaren". De "Vrijmetselarij" schrijft niets voor. Christenen van allerlei schakeringen, joden, moslims, hindoes, boeddhisten en aanhangers van welke godsdienstige overtuiging ook, alsmede "religieuze" humanisten kunnen deel uitmaken van een loge, zonder dat zij iets van hun politieke of geloofsovertuiging behoeven prijs te geven.

De Vrijmetselaren willen de mensen bevrijden van het denken op grond van de autoriteit van anderen.

In Daal's poëzie is een aantal van deze geestelijke karakteristieken duidelijk te traceren. De zee speelt daarin, als symbool, een belangrijke rol. Voordat ik dit als een zeer karakteristiek beeld onderstreep, is het goed om hier te signaleren dat de zee reeds in zijn prozawerk als zodanig naar voren treedt. In een van zijn in het Spaans geschreven reisbeschrijvingen - hij bevond zich in 1950 aan boord van een schip naar Spanje - werd Daal zich, bij het aanschouwen van die grenzeloze zee, bewust van de aanwezigheid van een Hoger Wezen. Daarbij liet hij niet na te verwijzen naar de "gematerialiseerde wereld", voor wie "dit prachtige panorama" geen betekenis meer had. Dit schouwspel deed hem de nietigheid van de mens inzien tegenover wat hij noemde "de onbetwistbare werkelijkheid van de goddelijke oorsprong van de materiële wereld". Wij hebben hier te maken met een dichter die leeft in het bewustzijn van zijn goddelijke natuur.

KU AWA NA WOWO

Sinds mijn lezing en bespreking van *Kosecha di maloa* bleef ik steeds in spannende afwachting van de bundels waarover Daal mij telkens weer sprak. Hij schreef mij er vaak over. In een brief uit 1964 had hij het al over de tweede bundel, *Ku awa na wowo,* die in dat jaar door Van Dorp zou worden uitgegeven. Pierre Lauffer, met wie Daal een intensieve correspondentie onderhield, besprak een aantal gedichten daaruit in de *Amigoe* (1963). Daarin sprak Lauffer over het "verschrikkelijke heimwee" en "ontzettend vele tegenslagen" van zijn vriend in Spanje. Maar Lauffer sprak daarin ook van "het lot van de profeet" en stelt dat "de loutering van tegenspoed elke ware zanger bloemen doet baren".

De tweede bundel van Daal was weliswaar nog niet verschenen, maar Lauffer voelde de noodzaak om er reeds iets over te zeggen. Lauffer schreef:"... ik voelde plotseling de behoefte om nu eens rustig niet mijn verstand maar mijn ziel te laten luisteren naar de verre kreten van de Curaçaoënaar, die daar in Madrid zijn eigen tranen drinkt. Hij heeft mij geen toestemming gegeven om hierover in de krant te schrijven. Ik voel mij echter gedwongen dit te doen. Omdat ik nu reeds met klaroengeschal zijn prachtige verzen wil aankondigen."

Lauffer concludeerde dat de gedichten uit *Ku awa na wowo* (zelfs in 1970 nog niet verschenen) op een hoger niveau stonden dan *Kosecha di maloa*.

Het potisch werk van Luis Daal ontroerde Lauffer dermate dat deze zich er niet voor schroomde om te stellen dat Daal toen al gerust kon heengaan:"Kisas lo zona stranjo. Pero mi KJER bisa: Luis, awor nos por permitibo muri". Dat klonk mij inderdaad vreemd in de oren. Vooral als men bedenkt dat Daal nog altijd dynamisch en aktief was. Daal zou daarna nog coördinator worden aan het Centraal Bureau Toezicht Curaçaose Bursalen (Den Haag) en nog later Hoofd van de Afdeling Kulturele Zaken van het Antillenhuis. De tweede bundel, *Ku awa na wowo*, verscheen uiteindelijk in 1971.

SINFONIA DI SPERANSA

Van het bestaan van dit werk sprak Luis Daal ook reeds in 1963. Hij zei dat het "persklaar" was. Hij sprak in die tijd weliswaar over "Trilogia di Tera, Awa i Bientu" (*drie* delen), maar hij besloot later er een vierde deel aan toe te voegen. Hij schreef me hierover:"Teniendo kuenta ku *kuatro* elemento (tera, awa, aire i lus) tabata masha natural ku loke originalmente m'a konsebí komo *trilogia* (ku pa ami ta enserá un simbolismo) por a ser ampliá na un *tetralogia,* añadiendo un elemento mas...".

Waren de delen, waaruit *Kosecha di maloa* bestond, symbolisch ontleend aan een boom, *Sinfonia di Speransa* laat weer een vierdeling zien in opklimmende fasen: een symfonie in vier bewegingen. De spirituele achtergrond, die in *Kosecha di maloa* reeds zijn intrede had gedaan, is hier in sterkere mate aanwezig.

Het materialisme heeft de mens in de tweede helft van deze eeuw meegevoerd in een woelig water van onrust en onvrede, terwijl er geen of nauwelijks aandacht werd geschonken aan de innerlijke en goddelijke mens. Dit had tot gevolg dat de diepere kennis omtrent de hogere werkelijkheid buiten de aandacht bleef. Het besef van een Hoger Wezen is een frequent thema in de poëzie van Luis Daal. Het gaat terug tot zijn in het Spaans geschreven reisbeschrijvingen uit 1950/51.

Zo betoogt hij in "Amanecer": "Het aanschouwen van de glorievolle geboorte van een nieuwe dag is als de ervaring van een vernieuwing van het leven zelf...". Vervolgens expliciteert hij:"Als alle menselijke hoogmoed, alle grootheidswaan, alle armzaligheid vernietigd zijn, buigen wij ootmoedig het hoofd voor de absolute schoonheid van het zuivere, van het waarachtige, voor de indrukwekkende, plechtige, gevoelige en voelbare majesteit van God."

In zijn boek *Heimwee naar God* schetst Drs. Hein Stufkens, die in Utrecht rechtsfilosofie heeft gestudeerd, de contouren van een nieuw religieus paradigma dat mogelijk de onzichtbare dingen weer binnen ons gezichtsveld zal brengen. Stufkens en veel andere auteurs zien in onze tijd, op de grens van de overgang naar een nieuw millennium, een heroriëntatie plaats vinden die ons zou kunnen leiden naar een "post-seculiere" maatschappij. Daarmee wordt bedoeld: een samenleving waarin spiritualiteit en besef van transcendentie weer plaats hebben in het denken en handelen van de mens. Van deze spirituele inzichten is in een gedeelte van het poëtisch werk van Luis Daal sprake. Het is niet zo verwonderlijk dat zijn *Sinfonia di Speransa*, waarin de hoop steeds boven de melancholie zweeft, eindigt met het gedicht *"Apokalipsis"*. Het wil een geestelijk verzet zijn, een bundel waarin kracht en troost aan anderen aangereikt worden, zoals in het Boek van de Openbaring.

BIJ GRATIE GODS

Er zijn, vooral in *Kosecha* en *Sinfonia*, hoogtepunten die door geen enkel andere in het Papiamentu schrijvende dichter bereikt zijn. Het door Daal in nauw verband met zijn emoties ontvouwde beeldenspel in "Tera seku stimá" *(Kosecha)*, bijvoorbeeld, wordt nergens anders aangetroffen. Hier wordt een landschap van de ziel tot uitdrukking gebracht op een wijze die wij ook bij Antonio Machado tegenkomen.

Hoewel de houding bij Machado overheersend melancholisch is, is die bij Daal praktisch altijd optimistisch. Daal blijft zich afzetten tegen zijn geestelijke verslagenheid en nostalgie. De hoop neemt bij hem een belangrijke plaats in (let op titel: "Symfonie van de hoop"). Het optimisme lijkt uit de diepte van de afgrond te stijgen. De dichter wenst ons bij zijn voortdurende "stijging" het voorbeeld te willen geven van hoe wij ons leven meer inhoud kunnen geven en hoe wij de samenleving zouden kunnen transformeren. Zodat het spirituele en goddelijke weer een plaats in ons denken kunnen krijgen. (verg. "Si nos alma skucha"). Aan de bekende Spaanse dichter Antonio Machado (1875-1939) heeft Daal in 1964 als huldeblijk een van zijn sonnetten opgedragen. Hij gaf het de titel "Soria", de plaats waar Machado jarenlang heeft gewoond. Daal had daar een lezing gehouden.

ANDERE PRESTATIES

Daal was in mijn ogen niet alleen een dichter. Zijn morele steun heb ik - als van geen ander - ondervonden bij de oprichting van het tijdschrift *Watapana*. Hij gaf ook, op zijn hoogsteigen wijze, het voorbeeld hoe men van zijn land kon houden. Hoe men, ook in het buitenland wonende, zijn eigen land van dienst kon zijn. Hoe men mee kon werken aan de promotie van de cultuur van zijn eigen land, ondanks alle tegenwerking van bepaalde instanties. De bedoeling van de door hem in 1960 in het leven geroepen commissie "Fo'i hopi un só" was: een soort overgangstoestand bewerkstelligen. Dat kon zijn nut hebben in verband met het advies dat drs. Raúl Römer in datzelfde jaar aan de regering zou uitbrengen. Drs. Römer had geruime tijd daarvóór een opdracht gekregen om met concrete voorstellen te komen. Dit advies liet echter tot omstreeks 1969 op zich wachten.

Al had Daal - volgens de woorden van Lauffer - in de jaren zestig gerust heen kunnen gaan (vanwege zijn vele verworvenheden en prestaties!), hij bleef toch verder werken in dienst van zijn eigen land. Immers, in 1968 ging Daal de functie van coördinator vervullen aan het Centraal Bureau Toezicht Curaçaose Bursalen in Den Haag. Hier werkte hij samen met Jules de Palm ten behoeve van de Curaçaose studenten. Begin 1975 deed hij zijn intrede in het Antillenhuis als Hoofd van de Afdeling Culturele Zaken. Een van de projekten waarmee Daal zich bezighield gedurende zijn tienjarige betrokkenheid bij deze afdeling, is het Cultureel Accoord met België en, in het voorbijgaan, dat met Venezuela. Zijn filosofie was op systematische wijze bijdragen tot de vorming van een evenwichtige, zelfbewuste, creatief denkende Antilliaan. Zijn bezorgdheid voor de positie, erkenning en stimulering van Antilliaanse kunstenaars in Nederland was evident. Hiervan getuigen de vele exposities van Antilliaanse (en Arubaanse!) artiesten, die door zijn toedoen in Nederland tot stand kwamen.

Tien jaar lang is hij lid geweest van het bestuur van Sticusa (Amsterdam) en zes jaar lid van het adviesraad voor Kulturele samenwerking tussen de landen van het Koninkrijk. Ook bij deze organisaties zijn de sporen te vinden van Daal's hand, hart en denken. Ik kan hier onmogelijk onvermeld laten dat hij voor ons, de heer C.T. Tromp en ik (allebei Arubanen) een grote steun was, toen wij als docenten handen tekort kwamen bij de opleiding van Tolkvertaler Spaans in Den Haag (1980-1982). Met zijn enorme ervaring op dit gebied was hij toen een "deus ex machina" toen wij bij deze opleiding in tijdnood kwamen te verkeren.

ACHTERBLIJVERS

Aan mensen als Luis Daal moet Pierre Lauffer beslist gedacht hebben toen deze ongeveer achtentwintig jaar geleden de wens kenbaar maakte:"jullie die achterblijven wil ik vragen: als de hak uit mijn hand is gegleden, hef hem op en ga door met het wroeten in de rulle aarde...om de dartele taal van onze moeder te oogsten!".

Daal heeft zich sinds mensenheugenis verdienstelijk gemaakt op het gebied van de taal- en letterkunde van het Papiamentu. Ik denk niet dat ik overdrijf wanneer ik stel dat Luis Daal een standbeeld verdient in het hartje van Otrabanda, de wijk waar hij in 1919 werd geboren en waarover hij zoveel heeft geschreven (zie o.a. "Luister, ontluistering en eerherstel van een wijk", *Amigoe,* 1-6-1985). Geheel zijn leven heeft hij gewijd en in dienst gesteld van het culturele erfgoed van Curaçao en de naam van het Papiamentu groot gemaakt. Hier zijn eigen woorden in vertaling:"Ontembaar Papiamentu, moedertaal,... in jouw dienst stel ik mijn eerste inspanningen, teneinde je naam groot te maken...".

Het moet voor Daal zeker een voldoening zijn geweest dat hem in 1995 op Curaçao een eerbetoon werd gedaan door de Editorial Antiyano, de Openbare Bibliotheek, het Instituto Nashonal di Idioma en de UNA. In een overvolle aula van de UNA hield hij een interessante lezing over Otrabanda (geen poëzievoordracht, maar een toespraak over mensen, gebouwen en straatnamen). Ced Ride bracht verschillende gedichten van Daal ten gehore die hij (C.R.) op muziek had gezet. Hij werd daarbij door zijn muziekensemble begeleid.

Later bedankte Daal (direct bij zijn aankomst in Den Haag), in een brief die hij "Karta di Stoma Agradesido" betitelde, voor deze sympathieke geste. De woorden waarmee hij zijn "Brief" aanhief zijn karakteristiek voor hem:"M'a bolbe Ulanda, pero *mi kurason tá na Kòrsou ainda manera semper é tá"*.

Luis Daal bij een van zijn vele lezingen

1. In mijn studie over Luis Daal's werk, 'De spirituele opgang van een Curaçaose dichter', die hopelijk binnen afzienbare tijd zal verschijnen, probeer ik dit aspect toe te lichten.